

Lectorale rede

Inauguratie lectoraat Onderzoek
Dr. Herman Blom

Vrijdag 27 mei 2016

Stenden

Onderzoek bij Stenden

Dr. Herman Blom

De vraag ‘wat specifiek is aan onderzoek in het hbo’ roept in 2016 nog discussie op. Daarom blijft deze vraag ons bezighouden. Het is het thema van deze installatierede. Ik zal de vraag naar ‘het specifieke van onderzoek in het hbo’ oppakken en verbinden met de praktijk en de perspectieven ervan bij Stenden Hogeschool. We deden een inventariserend onderzoek naar de afstudeerscripties in de opleidingen van Stenden en naar de publicaties van lectoraten van Stenden. We zullen dus zien hoe praktijkgericht onderzoek bij Stenden eruit ziet. In deze bijdrage zullen de publicaties van de lectoraten aan de orde komen. Uiteindelijk wil ik een richting voor het praktijkgericht onderzoek bij deze hogeschool schetsen. Het lijkt overigens allemaal ingewikkelder dan het is. Om het met Cruiff te zeggen: ‘Je gaat het pas zien als je het doorhebt.’

Zijn alle vragen over ‘onderzoek in het hbo’ beantwoord? Nee, sterker nog, de hoofdvraag blijft nog een tijdje ‘wat moeten we met onderzoek in het hbo?’ Tenminste, dat zien we gebeuren. Je hoeft maar tijdens een scholingsbijeenkomst een discussie hierover tussen docenten mee te maken, een conferentie hierover te bezoeken of een thema-nummer van een vakblad te lezen (vgl. Thema, 2016-1) en het gevoel bekruipt je in een spraakverwarring te zijn terechtgekomen. Onderzoek dient onderwijs? Onderwijs dient onderzoek? Gaat de een ten koste van de ander? Het blijkt moeilijk om je onderzoek en onderwijs in het hbo zo voor te stellen dat het een de ander niet kannibaliseert.

Wat niet meehelpt is dat er begrippen gebruikt worden die op elkaar lijken, maar toch echt verschillend zijn en niet altijd hoeven samen te gaan. Hoe is de relatie tussen de nagestreefde ‘onderzoekende’ houding van studenten en hun onderzoeksvaardigheden? Dit zijn twee van de drie componenten van het begrip ‘onderzoekende vermogen’. Het gaat niet om hetzelfde en het een vloeit ook niet direct uit het ander voort. Zo kun je in principe ervaren onderzoekers hebben waarvan de onderzoekende houding ver te zoeken is en omgekeerd, beroepsbeoefenaren met een goede onderzoekende houding die nooit onderzoek doen. Met een onderzoekende houding ben je niet gelijk een goede onderzoeker en omgekeerd dus ook niet. Het begrip ‘onderzoekende houding’ verwijst bovendien niet naar gedrag, maar naar een persoonlijkheidskenmerk. Dat laatste is misschien wel het meest lastige aan het begrip ‘onderzoekende houding’. Is het immers wel te beïnvloeden?

Het zijn observaties die erom vragen te vragen waar het nu al weer om gaat. Is er bijvoorbeeld wel zo iets als hbo-onderzoek? Nou nee, dat moet toch duidelijk zijn. Dat is er niet. Het komt zo nog even aan bod. Of bedoelen we alleen maar ‘onderzoek in

het hbo’, oftewel onderzoek door lectoren, docent-onderzoekers en studenten? Gaat het ook over studenten, als we het hebben over onderzoek in het hbo? Het gaat hier en vandaag over ‘onderzoek in het hbo’, dus om de gehele onderzoeksleerlijn met alle producten die daarbij horen. Zoveel is na de protocoldiscussie van de afgelopen jaren, afgesloten met het zgn. rapport-Andriessen wel duidelijk. Bij ‘onderzoek in het hbo’ zijn dus de studenten inbegrepen, net als bij universiteiten het geval is.

Over ‘onderzoek in het hbo’ heeft zich nu een uitgebreid discours ontwikkeld met een daarbij behorend apparaat van aannames, begrippen en al dan niet uitgesproken doelstellingen. De start van het debat hierover traceren we voor het gemak bij het begin van de lectoraten in het hbo in 2001. Voor die tijd was er natuurlijk ook al onderzoek in het hbo. Dat werd als praktisch, toegepast of marktgericht betiteld. Het onderzoek aan universiteiten was daarentegen wetenschappelijk van aard. Op die manier was de wereld van het hoger onderwijs verdeeld. Lectoraten waren en zijn gericht op de verdieping van het onderzoek in het hbo. De instelling van lectoraten heeft de vraag naar het “academische” gehalte van onderzoek wel aangezwengeld. We zien dus nu dat het onderzoek binnen het hbo wordt geacademiseerd.

Van lectoraten wordt verwacht dat ze zoiets als kennisproductie op gang zouden brengen ten behoeve van onderwijs, werkveld en wetenschap, maar liefst drie doelgebieden gelijktijdig. Het geeft ook gelijk aan dat onderzoek in het hbo verschillende heren heeft te dienen. De aangewezen leiders van dat onderzoek, de lectoren, moeten daarom handelen als het schaap met de vijf poten. Dat is veel gevraagd. In de loop van de afgelopen jaren werd het onderzoeksveld voor het hbo en haar lectoren ook niet gemakkelijker. De lat werd steeds weer een beetje hoger gelegd. We zien het terug in het nu geldende BKO-kader 2016-2021 met meer beoordelingscriteria en scherper geformuleerde kengetallen. Inmiddels mogen lectoren van nut zijn voor het onderwijs, in de regel zonder overigens regulier les te geven, voor het werkveld, in de regel zonder er zelf te werken en dat moet bovendien met een kennisproductie gepaard gaan die aan academische maatstaven voldoet. En daarover gaat het nu vandaag. Wat is de stand van zaken bij dit praktijkgericht onderzoek bij deze instelling?

In deze lezing ga ik u perspectieven schetsen voor onderzoek in het hbo in het algemeen, en wat betreft Stenden in het bijzonder. Het zal gaan om begripsverduidelijking, om de vraag waar we bij Stenden staan bij lectoraatsonderzoek en welke ontwikkeling te zien is. Tot slot wil ik ingaan op de plaats van dit lectoraatsonderzoek in de ontwikkeling van onderzoek bij Stenden. Bij dit alles ga ik uiteraard op de ‘shoulders of giants’ staan. Met name door het werk van Daan Andriessen is er op het gebied van de concept- en methodenvorming bij praktijkgericht onderzoek sinds 2001 al veel progressie geboekt.

Wat is praktijkgericht onderzoek?

Ik sluit aan bij de definitie die de Nederlandse Validatiecommissie Kwaliteitszorg Onderzoek (VKO) geeft voor praktijkgericht onderzoek: 'Het onderzoek aan hogescholen is onderzoek dat is geworteld in de beroepspraktijk en dat bijdraagt aan de verbetering en innovatie van die beroepspraktijk.' (vgl. <http://www.vkohogescholen.nl/kwaliteitszorg/praktijkgericht-onderzoek>). Die definitie geeft al gelijk enige duidelijkheid over het onderzoek aan onze universities of applied sciences.

Definitie van praktijkgericht onderzoek

'Praktijkgericht onderzoek is onderzoek waarvan de vraagstelling wordt ingegeven door de beroepspraktijk en waarvan de opgedane kennis direct bij kan dragen aan die beroepspraktijk.' (BKO, 2015)

'Theoriegericht onderzoek is onderzoek waarvan de vraagstelling wordt ingegeven door de witte vlekken in de (beschrijvende of verklarende) theorie en waarvan de opgedane kennis kan bijdragen aan het opvullen daarvan.' (Vereniging Hogescholen, 2015)

Ik volg nu de exercitie van Andriessen tijdens zijn openbare les in 2014.

Andriessen heeft ons daarmee duidelijk gemaakt hoe we op een nuchtere en niet te veel belovende manier naar onderzoek kunnen kijken. Hij kwam met een alternatief voor de definitie van Verschuren. We zien dat om goede redenen de elementen 'doelbewust', 'nieuwe' kennis, 'tevoren gestelde vragen' zijn geschrapt.

Naar een definitie van onderzoek

'Onderzoek is een doelbewust en methodisch zoeken naar nieuwe kennis in de vorm van antwoorden op tevoren gestelde vragen.' (Verschuren, 2009)

Een definitie van praktijkgericht onderzoek

'Onderzoek is het methodisch beantwoorden van vragen dat leidt tot relevante kennis.' (Andriessen, 2014b)

In Stendenverband kunnen we hier ook wat mee. Immers, we gaan hier uit van de nieuwsgierige mens, student of medewerker. Voor ons is onderzoek dus het 'methodisch vormgeven aan nieuwsgierigheid' in het curriculum. Zo gezien is de opdracht voor dit lectoraat simpel te verwoorden. We dienen mee te helpen die nieuwsgierigheid methodisch vorm te geven. Of die nieuwsgierigheid nu theoretische of praktische oorsprong heeft, daarover willen we dan niet scherpzinnig zijn. Ik ga u zo laten zien dat die vragen in onze omgeving in de regel gewoon uit de praktijk ontstaan, maar ook niet altijd.

Grijstinten in het wetenschapsmodel

Is er wel zoiets als hbo-onderzoek en moet je daarom onderzoek aan hbo-instellingen en aan universiteiten van elkaar onderscheiden? Is het zo dat hbo-instellingen het domein zijn voor praktijkgericht onderzoek, de universiteiten voor theoriegericht onderzoek? We hebben in ieder geval niet de ambitie iets als 'toegepast onderzoek' te doen. De benaming University of Applied Sciences (UAS) is dus wat verwarrend. Alsof er immers twee soorten onderzoek zijn, 'echt' onderzoek versus 'toegepast' onderzoek. De term 'toegepast' onderzoek is in het hbo naar de achtergrond verdwenen, omdat deze nu juist verwijst naar een 'lineair model van innovatie, waarin de kennis eerst wordt ontwikkeld door het doen van fundamenteel onderzoek en daarna wordt toegepast.' (Andriessen, 2014, p. 11). Stond voorheen de empirische cyclus van A.D. de Groot impliciet model voor het academische bedrijf, met name in de hbo-wereld wordt de regulatieve of interventiecyclus van Van Strien inmiddels als onderzoeksmodel gehanteerd.

Spreken we overigens van onderzoek of van praktijkgericht onderzoek? Een principieel onderscheid is er niet. Je kunt erover redetwisten. Het verschil zit namelijk in het startpunt van de kennisvraag. In het hbo is inmiddels het begrip 'praktijkgericht onderzoek' ingeburgerd. Laten we maar daarvan uitgaan. Onderzoek in het hbo is daarmee niet langer slechts onderzoek dat kennis uit fundamenteel onderzoek toepast, maar ook onderzoek dat zelfstandig 'relevante' kennis genereert. Met de definitie van Andriessen gaat het dus om relevante kennis als onderscheid van de 'nieuwe' kennis waar de universiteiten op zijn gericht. Relevante kennis kan bestaande kennis zijn die in een andere, nieuwe situatie wordt gebruikt, nl. in een omgeving waar de kennis relevant is. Het is vaak relevant om de simpele reden dat er door de praktijk om gevraagd is.

Het hanteren van de term 'praktijkgericht' onderzoek is dus gemeengoed geworden. Het zet dit type onderzoek niet op een tweede plan en het geeft nog eens mooi aan hoe zeer onderzoeksvragen vaak hun startpunt vinden in de praktische vragen van alledag. En hoe zou je het onderscheid ook moeten maken, zeker in het geval van wetenschappen die lang niet altijd naar het model van de empirische cyclus en met de pretentie van waarheidsvinding te werk gaan. Ik spreek dus nu over de sociale wetenschappen, incl. de economisch tak daarvan.

We kunnen vaststellen dat onderzoek aan universiteiten en aan hbo-instellingen zich op een continuüm bevinden en dat ze niet altijd goed te onderscheiden zijn. We constateren dat er geen principieel onderscheid is in aanleiding en object van onderzoek. In het hbo is het wel vaker vanuit de praktijk. Dat leidt er ook toe dat er ook vaker sprake is van toepassen van de uitkomsten van onderzoek. Veel universitair onderzoek heeft

ook zijn startpunt in praktische vragen, denk aan de geneeskunde, maar ook aan de psychologie of de ruimtelijke wetenschappen. En zeg maar eens of een vraagstelling theoretisch of praktisch geleid is. Het is niet eens altijd goed vast te stellen. We zien overigens ook bij onze lectoraten theoriegeleid onderzoek, al is het niet veel. Wat wel duidelijk is dat er verantwoording moet zijn en daarom controle op de uitkomsten door de peers. Dat is wat wetenschap uitmaakt en niet hoe algemeen geldend haar uitkomsten zijn. Er is dus vanuit methodologisch standpunt gezien niet zoiets als een dichotomie tussen praktijkgericht en theoretisch onderzoek. Wat hier wel speelt is het vraagstuk van de omgang met vragen van validiteit en betrouwbaarheid. Er blijkt al met al een groter scala van mogelijkheden te zijn met betrekking tot validiteit en betrouwbaarheid dan degene die opgeleid zijn met de empirische cyclus van A.D. de Groot zouden willen geloven. Die thematiek van de uitruil tussen praktische relevantie en methodische grondigheid is de centrale problematiek in het praktijkgerichte onderzoek, ook in het onderzoek bij Stenden. Soms is men grensverleggend bezig. Daar beweegt onderzoek zich al snel op de grens van wat kan en wat niet kan. Dat is typisch voor dit onderzoek. Het zal daarom een van de aandachtspunten voor dit lectoraat zijn: hoe tot deugdelijke kennisverwerving te komen in een moeilijk te controleren onderzoeksomgeving? Die vraag is per omgeving en per situatie weer nieuw te beantwoorden.

DSR als praktijkgericht onderzoek

Het praktijkgericht onderzoek emancipeert zich. De opkomst van het zogenaamde DSR (ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek, ofwel Design Science Research) (Van Aken/Andriessen, 2011) is daarvan een uitdrukking. We gaan er naar kijken.

Ik zie het DSR als ideaaltypisch model voor praktijkgericht onderzoek. Ideaaltypisch betekent hier een analytische vergelijkingsmaatstaf dat als een methodologisch hulpmiddel fungeert bij het beschrijven van verschijnselen. Naar Max Weber kennen we het als een subjectieve abstractie waarbij de meest essentiële kenmerken worden benoemd om de essentie van een bepaald verschijnsel weer te geven. In werkelijkheid zal het ideaaltype nooit in deze pure vorm voorkomen. Het gaat dus niet om een ideale situatie in de zin dat dit de meest gewenste situatie voorstelt.

Vervolgens kunnen we dan de vraag stellen of het Stendenonderzoek ook zo is te classificeren.

Waarom is er sprake van ontwerpgericht onderzoek? Nou, er is een oriëntatie op het oplossen van problemen uit de praktijk.

'DSR is een domeinonafhankelijke onderzoeksstrategie, gedreven door veldproblemen en gericht op het ontwikkelen van generiek ontwerpen voor handelingen om deze problemen op te lossen' (Van Aken, 2011, p.17)

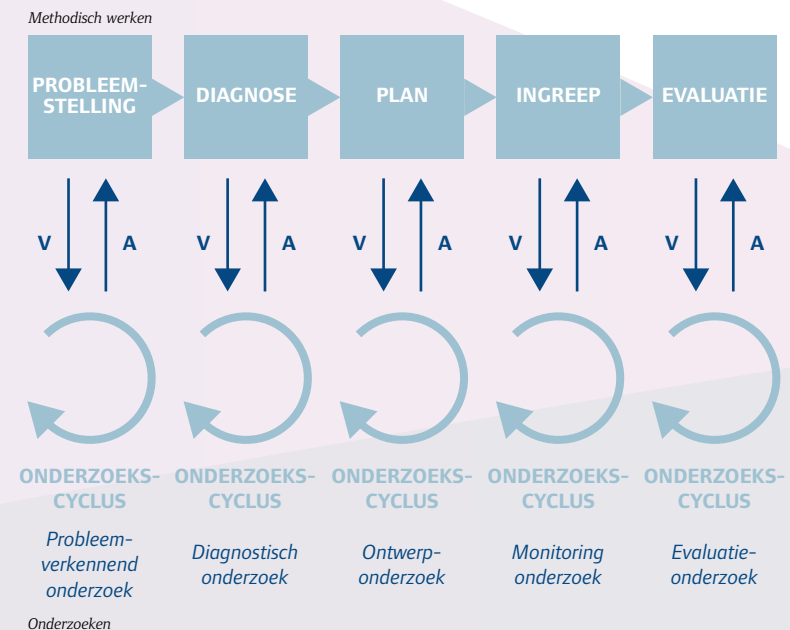
Het aardige van ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek is dat de hoofddoelstelling van het onderzoek is gelegen in 'het effect op praktisch handelen' (Aken 2011, Ten geleide). Zo zien we dat de wetenschappelijke en de praktijkgerichte benadering met elkaar verbonden worden.

Is dit oude wijn in nieuwe zakken? Een beetje wel, want we zien de ontwikkeling van een oude benadering die zich nu zelfbewust bekent tot een veelvoud van methoden. Ze maakt hierbij gebruik van een nieuw vocabulaire dat suggereert dat alles nieuw is. Dat is natuurlijk niet zo. Ontwerpgericht onderzoek is zo oud als de medicijnenwetenschap is. Zoals in het verleden worden ook nu onorthodoxe middelen niet geschuwd, denk aan de 'grounded theory'. Wel wordt de klassieke waarheidsaanspraak van wetenschap niet zozeer gerelativeerd als wel met veel kanttekeningen voorzien. Het is geen wonder dat sinds de emancipatie van het zgn. praktijkgerichte onderzoek het werkwoord 'itereren' opvallend vaak wordt gebruikt. Dat betekent niet dat je maar wat aanrommelt. Wel duidt het op het voortdurende proces van schakelen tussen onderzoeksdesign, onderzoeksobject en onderzoekscontext. Gaandeweg het onderzoek worden probleemvraag, methoden en zelfs het object nog voortdurend aangepast.

Veel praktijkgericht onderzoek is beschrijvend-exploratief, heel soms is het verklarend. Toetsend onderzoek zien we ook, maar dan in die zin dat ontwerpen van een aanpak, bijvoorbeeld in de zorg, worden getest en uitgeprobeerd. Dat lijkt op de klassieke hypothesegeleide empirische cyclus, maar is toegesneden op praktische oplossingen voor generieke problemen.

Praktijkgericht onderzoek is gericht op het oplossen van veldproblemen: een specifieke oplossing voor een specifiek probleem in een specifieke context. De vraag is dan of die oplossingen bruikbaar zijn in andere contexten? Daarmee is dit onderzoek gericht op generieke kennis ten behoeve van een generiek veldprobleem. De vraag is wel hoe generiek die oplossing zijn kan. Het doel is daarom bruikbare kennis voor andere contexten te genereren. In ieder geval ontbreekt een universele claim. Vandaar ook dat er een ander type bewijsvoering is. Die bestaat uit het testen van ontwerpen. Hoe beoordeel je dan de validiteit van het ontwerp? Het antwoord daarop is dat je 'pragmatisch' te werk moet gaan: niet of 'het waar is' (ja/nee), maar 'of en hoe het werkt' en vooral ook 'waarom het werkt of juist niet?'. De methodologische verantwoording vinden we dan in de verantwoording van de stappen.

Gelijktijdig zien we daarom bij DSR twee stromen: een praktijk- en een theoriestroom (Andriessen, 2014a).

Type onderzoek bij Stenden

Nu komt toch de vraag op of we bij Stenden inderdaad dat doen waarover nu wordt gesproken. Is bij Stenden ontwerpgericht onderzoek, DSR, al de norm geworden? Is dat ook gewenst? Houden we het bij diagnostisch onderzoek? Vinden we dat genoeg? Hoe ver komen we dus in de onderzoeksstroom?

We hebben, om een beeld te krijgen van onderzoek bij Stenden, publicaties uit 2013 en 2014 geïnventariseerd, om precies te zijn 51 publicaties. Dit waren gelijk alle onderzoekspublicaties die we konden vinden. Bij onderzoekspublicaties denken we niet aan opiniërende bijdragen in kranten of tijdschriften, ook niet aan columns, wel aan bijdragen waarin een onderzoek wordt verantwoord. Onderzoek leeft van de schriftelijke verantwoording. Alleen gedegen verantwoord onderzoek kan daarom als 'onderzoek' worden beschouwd. Het blijkt dan dat lang niet alle onderzoek van onze lectoren in die jaren startte bij praktische problemen die door een opdrachtgever werden gedefinieerd en voor onderzoek werden vrijgegeven. Butter en Verhagen maakten in dit verband een onderscheid tussen verschillende vormen van bruikbaarheid. Ik ga hier in op de begrippen 'geëxpliciteerde' en 'participatieve' bruikbaarheid (Butter/Verhagen, 2014). We zien veel geëxpliciteerde bruikbaarheid, d.w.z. dat duidelijk wordt gemaakt hoe het onderzoek ten goede komt van de praktijk. We zien minder participatieve bruikbaarheid, d.w.z. dat het onderzoek aansluit bij de gearticuleerde vragen die in de praktijk leven en er dus (een vertegenwoordiger van) het werkveld betrokken is bij het onderzoek. Die participatieve bruikbaarheid zien we met name bij het European Tourism Futures Institute (ETFI). Bij het lectoraat Social Work Arts Therapies (SWAT) en Leadership & Change Management valt op dat er veel testen van ontwerpen plaatsvindt, soms op een manier die we van het actieonderzoek kennen en steeds in samenwerking met zorginstellingen.

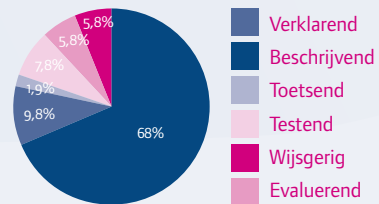
Veel onderzoek heeft als doel om de 'body of knowledge' te vergroten zonder dat er een gearticuleerde vraag uit het werkveld mee gepaard ging. Wat voor type onderzoek vinden we bij de lectoraten van Stenden? Gelet op de publicaties mogen we uitgaan van bijna 100 % sociaal-wetenschappelijk onderzoek met enkele uitzonderingen op wijsgerig vlak. Gezien het karakter van Stenden Hogeschool ook weer niet zo verwonderlijk. Is er zoveel praktische en geëxpliciteerde bruikbaarheid en met name valorisatie dat de scheidslijn naar ontwerpgericht onderzoek wordt genaderd? Nou nee, het merendeel van het onderzoek is beschrijvend-explorerend van aard en heeft te bedoeling om analyses te verschaffen die in ontwerpen kunnen resulteren. De onderzoeksstrategie is dus beschrijvend, soms verklaringgericht van aard, niet ontwerpgericht. Die ontwerpen in de vorm van adviezen, prototypes, modellen worden niet gegeven. Een uitzondering hierop vormen de testen van ontwerpen die we zien bij de lectoraten SWAT en Leadership & Change Management.

Er is dus wel een geëxpliciteerde bruikbaarheid, maar niet zo concreet dat we van ontwerpen kunnen spreken. De onderzoeksresultaten zijn wel degelijk goed te benutten voor praktische toepassingen. De valorisatie van de kennis blijft dan misschien even uit het zicht, het wil niet zeggen dat die er niet gaat of kan komen. In de termen van het twee-stromenmodel: veel diagnostisch onderzoek, maar nog niet de volgende fase, die van het ontwerp.

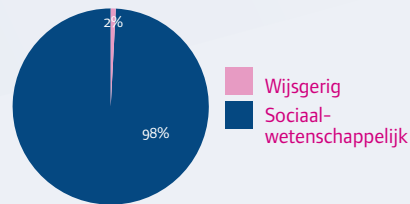
Inventarisatie lectoraatspublicaties (sw = sociaal-wetenschappelijk)

	2013 - 2014	ONDERZOEKS-OBJECT	TYPE PROBLEEM-VRAAG	BRUIKBAARHEID
Leadership & Change Management	3	1 wijsgerig 2 sw	1 wijsgerig 2 evaluatief	2 part. bruikbaarheid
SWAT	4	4 sw	1 verklarend 3 beschrijvend	2 geexpl. bruikbaarheid 2 partic. bruikbaarheid
International Hospitality Research	25	25 sw	2 wijsgerig 3 verklarend 18 beschrijvend 1 toetsend 1 evaluerend	14 geexpl. bruikbaarheid 8 part. bruikbaarheid 4 freischwebend
Techniek	2	2 sw	2 test	2 geexpl. bruikbaarheid
Ondernemerschap	4	4 sw	2 test 2 beschrijvend/ explorerend	4 freischwebend
Marine Wetlands	4	4 sw	1 verklarend 3 beschrijvend	4 geexpl. bruikbaarheid
ETFI	9	9 sw	9 beschrijvend	2 geexpl. bruikbaarheid 7 part. bruikbaarheid
		1 wijsgerig 50 sw	5 verklarend 35 beschrijvend 1 toetsend 4 testend 3 wijsgerig 3 evaluerend	8 freischwebend 24 geexpl. bruikbaarheid 19 part. bruikbaarheid
TOTAAL	51	51	51	51

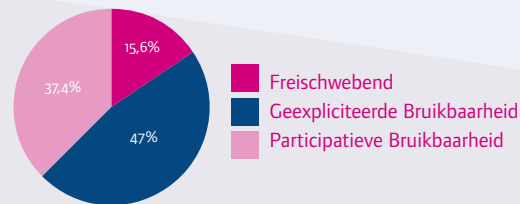
Type probleemvraag

Onderzoeksobject

Bruikbaarheid

Ik kom terug op de vragen naar de stand van zaken en de wenselijkheid van het beantwoorden aan de DSR-norm.

Is DSR al de norm geworden? DSR is een terechte missie voor het praktijkgerichte onderzoek. We zien wel een tendens om DSR tot norm te verheffen. Het is immers een plausibele aanpak om tot onderscheidend praktijkgericht onderzoek te komen. Daarom zijn er goede redenen om DSR als een 'ideaaltype' te gaan beschouwen.

Is het ook gewenst dat meer onderzoek aan de DSR-norm voldoet? In principe niet. Wel is er enige pragmatische dwang in die richting. Het is namelijk zo dat het 'bureaucratic empire building', oftewel vergroten van de onderzoeksinspanning gebaat is bij meer ontwerpgericht onderzoek. Immers, daar vloeien gelden naar toe en op die manier is de vraag naar de valorisatiewaarde van onderzoek gemakkelijk te beantwoorden. De accreditatiedruk zou dus in deze richting kunnen duwen. We zien dus dat alle sturingsmechanismen in het hbo, met name die van de financiering van lectoraatsonderzoek, in de richting wijzen van door praktische problemen geleid onderzoek.

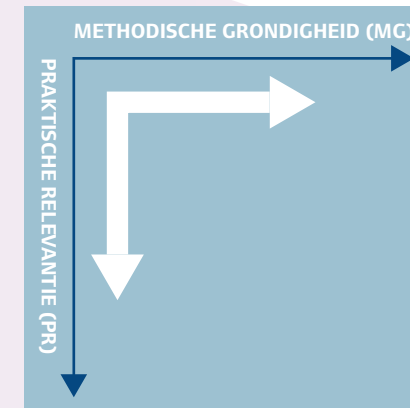
Bij Stenden vindt veel diagnostisch onderzoek met beschrijvend karakter plaats, soms met verklarend karakter. Nieuwsgierigheid leidt tot antwoorden op vragen. Als dat goed gebeurt, mogen we daar al trots op zijn.

Uitdagingen

Ik ga ervan uit dat praktijkgericht onderzoek geen vaste methode heeft. Ook leidt dit onderzoek niet tot een soort standaardproduct. Het is niet one-size-fits-it-all. Het is juist bijzonder om te zien hoe veelzijdig praktijkgericht onderzoek kan zijn in vraagstelling, methodegebruik en praktisch product. Je kunt rustig stellen dat zich hier een aparte tak van wetenschapssport heeft ontwikkeld. Het eind is niet in zicht!

Het onderzoek van docenten en studenten kan dus zeer verschillend zijn van aard en gerichtheid. Ik wil er de nadruk op leggen dat we met degelijk en doelgericht werken de empirische kwaliteit van ons praktijkgericht onderzoek, ook dat van studenten, goed kunnen versterken. Dat dient onze focus te hebben. Daarbij zal het de kunst zijn om de praktische relevantie als aanleiding te blijven nemen, maar in de uitruil tussen praktische relevantie en methodische deugdelijkheid de keuzes te maken die goed te verantwoorden zijn (Andriessen, 2014b). In de bijdrage aan deze wisselwerking, ook bij afstudeerscripties van studenten, zit de potentiële waarde van dit lectoraat.

Praktijkgerichte onderzoekers bewegen langs twee dimensies

(Andriessen, 2014b)

Veel praktijkgericht onderzoek vindt in de sociale werkelijkheid plaats. Bij Stenden kennen we nauwelijks anders. Het binnen Stenden omarmde onderwijsconcept van sociaal-constructivisme bekend zich overigens hiertoe. Sociale constructie en reconstructie van de uitkomsten spelen een belangrijke rol. Het uitgangspunt is hier dat kennis contextueel wordt bepaald. Leren is het construeren van kennis door nieuwe inzichten aan bestaande inzichten te koppelen. Verantwoording van je werkwijze is hierbij zoals overal en altijd in de wetenschap van wezenlijk belang.

Praktijkgericht in de sociale wereld heeft echter een fundamenteel methodologisch probleem: veld i.p.v. clean room. Vandaar dat we hier met een voortdurende uitruil te maken hebben tussen de eisen van methodische rigiditeit en praktische relevantie. Andriessen heeft dit probleem op een inzichtelijke manier uit de doeken gedaan (2014). We staan in het praktijkgerichte onderzoek voor de opdracht om de toolkit van bekende onderzoeksmethoden in lokale situaties zo te specificeren dat aan de eisen van validiteit en betrouwbaarheid zo veel als mogelijk recht wordt gedaan. Het is daarbij niet voldoende om je te laten terugvallen op generieke methoden. Dan zouden we praktijkgericht onderzoek kunnen gaan staken. Om het met Maarten Luther te zeggen: 'Jede Konsequenz führt zum Teufel'. Nee, het is de kunst bij praktijkgericht onderzoek je te bezinnen op toepasbaarheid en het waarom in specifieke situaties. Het doet me denken aan het werk van mijn vader. Hij was loodgieter. Zijn vakmanschap bestond daaruit dat hij de kunst beheerste om al zijn vaardigheden met lood, zink, koper en later kunststof zo in te zetten dat hij praktisch ieder probleem van een oplossing wist te voorzien. In de regel ging het om een zoektocht die enig overzicht van de beperkingen van de situatie vereiste. Dat nu is de essentie van goed onderzoek doen.

Opvallend is, ook bij Stendenonderzoek, hoe vaak gebruik wordt gemaakt van triangulatie teneinde de betrouwbaarheid en validiteit te vergroten. Statistische technieken zijn overigens ook een uitweg bij het probleem van de betrouwbaarheid (Flohr, 2012). Het heeft er allemaal mee te maken dat praktische relevantie en methodische deugdelijkheid met elkaar gaan knarsen.

Al naar gelang het aantal onderzochte gevallen en het minimaliseren van bias door een adequaat research design kan een aanspraak op generaliseerbaarheid en objectiviteit gemaakt worden. Dit hangt zeer sterk af van het aantal onderzochte gevallen en van de kwaliteit van het onderzoeksontwerp. Dat dient te passen bij het object van onderzoek.

Allereerst hebben we kennis van generieke methoden nodig, anders kan van toepassing in specifieke situaties geen sprake zijn. Aan behoorlijk onderwijs in methoden en technieken ontkomen we dus niet. Gelijktijdig is echter behoorlijk veel 'onderzoekend vermogen' en met name nieuwsgierigheid nodig om bij methodologische kwesties een weg te vinden. Onderzoekend vermogen vat ik hier op als het nadenken en het 'proberend doen' bij onderzoek. Bij methodologische en epistemologische kwesties zijn geen pasklare oplossingen voorhanden. Bij Stenden zien we overigens aanpakken die met deze oefening bezig zijn. Ik denk aan N = 1 en scenarioplanning als methodieken.

Onderzoek door de lectoraten van Stenden

Ik wilde een richting voor het praktijkgericht onderzoek bij deze hogeschool schetsen. Binnen Stenden zien we veel vormen van praktijkgericht onderzoek. We hebben een overzicht gezien. Stenden onderzoek is vaak grensverleggend bezig. Op alternatieve manieren wordt geprobeerd tot betrouwbare kennis te komen. Methodiekontwikkeling is een belangrijk doel bij onderzoek bij Stenden. We zien veelbelovende aanpakken die deels spraakmakend zijn en waarbij het gaat om de vraag hoe je betrouwbare kennis verwerft op alternatieve manieren. Immers, de onderzoekscontexten voor praktijkgericht staan ver af van laboratoriumsituaties. Het is het centrale probleem in praktijkgericht onderzoek.

Uitgaande van de publicaties zijn er zeker vier methoden die eruit steken en waar je kunt spreken van pionierswerk.

- 1) De N=1-methode rond het lectoraat SWAT. Bij N=1 wordt gemeten volgens een gestandaardiseerde onderzoeksmethode, waarbij de leden van het sociale netwerk van het onderzoeksobject (N=1) actief worden betrokken. Het is een methode die ook goed toe te passen is door studenten. De Stendenstudent begeleidt of behandelt in opdracht en onder begeleiding van een instelling een patiënt of cliënt gedurende een bepaalde tijd. Periodiek worden metingen verricht naar de resultaten van zijn professionele handelen. Kenmerkend voor de methode is dat bij stapeling van alle casussen effecten van succesvolle behandelingen geanalyseerd kunnen worden op instellingsniveau. Daarnaast zorgt deze methode ervoor dat door de systematische betrokkenheid van het netwerk van de patiënt of cliënt, de student voorbereid wordt op het veranderende beroepsprofiel van een sociaal hulpverlener, namelijk dat van een proactieve professional.
- 2) De methode van Reflectief Longitudinaal Onderzoek (RLO). De essentie van deze methode is dat er niet éénmalig, maar over een langere periode van meer jaren gemeten wordt en dat onderzochten zelf als ervaringsdeskundigen bij het onderzoek betrokken worden. De onderzochten, zoals groepen patiënten en medewerkers, zijn dus geen objecten waar informatie uit gehaald worden, maar denken mee over topics in de vragenlijsten en interviews en ook op welke wijze vragen het beste geformuleerd kunnen worden. Door deze procedure worden betrokkenen tot daders gemaakt, omdat ze onderdeel gaan uitmaken van veranderingsprocessen. De onderzoeker is daarmee tevens een begeleider van het veranderingsproces geworden. De uitkomsten van het onderzoek worden dan ook eerst voorgelegd aan een vertegenwoordiging van de onderzochten. Zij bespreken met de onderzoekers de uitkomsten en geven adviezen hoe de uitkomsten het

beste beschreven en geïnterpreteerd kunnen worden. De onderzoekers verzamelen niet alleen informatie, maar leren bij RLO samen met (kritische) betrokkenen onderzoek te doen en de sociale werkelijk in bijvoorbeeld organisaties niet alleen theoretisch, maar ook mede op basis van dialoog te interpreteren. Zo raakt in Stenden de kwantitatieve benadering die van de kwalitatieve benadering (vgl. Van der Hoek, 2014).

- 3) In de Academy of International Hospitality Research (Stenden Hotel Management School) worden verschillende kwantitatieve en kwalitatieve methoden gebruikt al naar gelang de onderzoeksvraag dit dirigeert. Opvallend hierbij is dat men het inzetten van bijvoorbeeld Grounded Theory onderzoek niet uit de weg gaat. Deze onderzoeksbenadering borduurt voort op de principes van het sociaal constructivisme. Het is bij deze methode mogelijk om door uitgebreide kwalitatieve data analyse de diepere betekenis uit het relaas van beroepsbeoefenaren binnen hun bedrijfscontext te halen. Een voorbeeld is een recente publicatie van de uitkomst van het zoeken naar nieuwe invullingen van Human Resources Management met behulp van Employer Branding (Gehrels, 2016).
- 4) Binnen ETFI zien we mooie voorbeelden van onderzoek in opdracht van en in samenwerking met bedrijven. Participatieve bruikbaarheid is het daar het uitgangspunt. De gebruikte methode is 'strategic foresight'. Die is eveneens gebaseerd op sociaal constructivistische principes, en veelal gebruik makend van futures studies en scenarioplanning. Kenniskringleden richten zich daarbij op geopolitieke omgevingsfactoren, technologische omgevingsfactoren (virtual reality), of een specifiek leisure & tourism domein zoals hospitality. Praktijkonderzoek richt zich onder meer op bedrijven (bv Wagenborg) of clusters daarvan (bv groepsverblijven Ameland, watersportbedrijven zw-friesland), organisaties (bv IOTO Overijssel), evenementen (bv Notting Hill Carnival), sectoren (bv attracties), regio's/bestemmingen (bv Kop van Noord-Holland, Geopark Hondsrug, waddenkust), steden (bv Europese hoofdsteden, Hamburg). Naast de praktijkgerichte studies levert het lectoraat een bijdrage aan de wetenschappelijke kennisontwikkeling (Journal of Tourism Futures), guest editorship Tourism Recreation Research, Journal of Vacation Marketing, eigen boekuitgaven, artikelen in wetenschappelijke literatuur.

Perspectieven

Wat zie ik nu als taak voor dit lectoraat? Het is de vraag die ik aan het begin stelde. Ik heb het antwoord uitgesteld tot nu. Ik hang het begin van het antwoord op aan de eerder genoemde metafoor van de 'verschillende heren van de lector'. Welke van de aan het begin genoemde 'heren' ga ik als lector onderzoek nu dienen? Die vraag is niet moeilijk te beantwoorden, het gaat namelijk om alle drie.

- 1) Het 'onderwijs' binnen Stenden is mijn werkveld en wel in die zin dat ik de verbetering ervan wil dienen. Ik zal daarom het 'onderzoekend vermogen' van onze studenten aan de orde stellen. Het is een algemene hbo-competentie die vooral wordt gekoppeld aan nieuwsgierigheid en een kritische houding t.a.v. informatie. De interessante onderliggende vraag is op welke manier je dat onderzoekend vermogen kunt stimuleren. Onderzoeksgegevens zijn nodig die bruikbaar zijn binnen ons onderwijs. De implementatie van de inzichten is overigens een zaak voor de betrokken opleidingen. Het lectoraat ziet het als een uitdaging om op dit gebied met gezaghebbende inzichten te komen.
- 2) Het werk van een lectoraat moet ten goede komen aan het onderwijs. Door aandacht te besteden aan het onderzoek binnen deze instelling kan de kwaliteit van het 'onderwijs in onderzoek' worden bevorderd. Aandacht voor het 'onderzoekend vermogen' van docenten en methodologische en epistemologische keuzes van de lectoren en docent-onderzoekers heeft als doel het bevorderen van het 'onderzoekend vermogen' van studenten.
- 3) Ik wil tot slot een bijdrage leveren aan de discussies in het hoger beroepsonderwijs, binnen en met name buiten onze eigen instelling, door publicaties die een bijdrage leveren aan het 'discours' over praktijkgericht onderzoek.

Ter afsluiting. Ik wilde een richting voor het praktijkgericht onderzoek bij deze hogeschool schetsen. Dit lectoraat concentreert zich op vragen van epistemologie en methodologie van praktijkgericht onderzoek (vgl. Blom/Flohr, 2016). We vragen ons af welk soort onderzoek epistemologisch (welke kennis is valide in een bepaalde context?) en methodologisch past (welke stappen leiden tot geldige kennis?) bij het type vragen dat wordt gesteld? Ons uitgangspunt: Er is geen one-size-fits-it-all. Aandacht te schenken aan de filosofische aspecten van (o.a.) onderzoek is een belangrijk middel om diepgang te bieden. Het is bovendien bedoeld als tegenwicht tegen de tendens om methoden te instrumentaliseren. Uiteindelijk gaat het steeds om de vraag naar de validiteit en betrouwbaarheid van het praktijkgericht onderzoek. De context hiervoor is als gezegd geen gemakkelijke. Met praktijkgericht onderzoek bekennen we ons tot het zoeken van wegen voorbij een kant-en-klare methodologie.

Bronnen

Aken, J.E. van & D. Andriessen (red.) (2011). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma.

Aken, J.E. van & D. Andriessen. Ten geleide. (2011). In: Aken, J.E. van & D. Andriessen (red.) (2011). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek*. Den Haag: Boom Lemma.

Aken, J.E. van & D. Andriessen. Inleiding. (2011). In: Aken, J.E. van & D. Andriessen (red.) (2011). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek* (p. 15-23). Den Haag: Boom Lemma.

Andriessen, D. (2011). Kennisstroom en praktijkstroom. In: Aken, J.E. van & D. Andriessen (red.) (2011). *Handboek ontwerpgericht wetenschappelijk onderzoek* (p. 79-93). Den Haag: Boom Lemma.

Andriessen, D. (2014a). Terug naar de kern, visie op onderzoekend vermogen tijdens de bachelor. Presentatie FACTA conferentie 25 maart 2014.

Andriessen, D. (2014b). Praktisch relevant en methodisch grondig? Dimensies van onderzoek in het hbo. Openbare les 10 april 2014. Utrecht: Hogeschool Utrecht.

Blom H./R. Flohr (2016). Onderzoek, Problem Based Learning en Design Thinking. Verschillend, maar samenhangend. Op zoek naar een gemeenschappelijke weg. In: K.W. van der Hoek & H. Blom (red.): *A culture of curiosity* (p. 199-216). Leeuwarden: Stenden Hogeschool.

Butter, R. & S. Verhagen (2014). *De padvinder en het oude vrouwtje. Een pleidooi voor transparantie en pluriforme kwaliteit van praktijkgericht onderzoek en aanzet tot integraal prestatie management*. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie, Hogeschool Utrecht.

Flohr, Rob (2012). *De Bayesiaanse benadering*. Den Haag: Academic Service

Gehrels, S. A. & M. Altan (2015). Exploring the Concept of Employer Branding for the Dutch Hospitality Industry. *Report for the Centre of Expertise in Leisure, Tourism & Hospitality*. Leeuwarden/Breda: CELTH Publications.

Hoek, K.W. van der (2014). Nieuwe nieuwsgierigheid – bij wijze van introductie. In: Hoek, K.W. van der & H. Blom (2014). *Nieuwe nieuwsgierigheid. Oogst van Stendenonderzoek in artikelen* (p. 3-34). Leeuwarden: Stenden Hogeschool,

Vereniging Hogescholen (2015). *Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek 2016– 2022. Kwaliteitszorgstelsel Praktijkgericht Onderzoek Hogescholen*. Den Haag: Vereniging Hogescholen.

Verschuren, P. (2009). *De probleemstelling voor een onderzoek*. Utrecht: Spectrum.

Thema. Tijdschrift voor hoger onderwijs en management. Themanummer over praktijkgericht onderzoek aan hogescholen. 2016/1.

Dr. Herman Blom (Beilen, 1958) vraagt zich graag af of gesprekken gaan over datgene waarover ze lijken te gaan. Dat is zijn drijfveer in de gedragstrainingen die hij al sinds jaren in Duitse bedrijven en opleidingen verzorgt. Bij actuele thema's zoekt hij naar mogelijkheden om het probleem beter te begrijpen. Daarom mengt hij zich als publicist ook graag in de maatschappelijke discussie. Een soortgelijke impuls speelt ook bij zijn belangstelling voor de methodenleer. Die houdt zich immers bezig met de vraag of wel de juiste methoden worden ingezet om een onderzoeksvraag te beantwoorden. De achterliggende epistemologische ("welke kennis is deugdelijk?") en ontologische ("welke werkelijkheid onderzoeken we?") vragen speelden indertijd een grote rol bij zijn keuze voor de filosofiestudie.

Herman Blom is afgestudeerd als socioloog en filosoof (beide RUG). Hij promoveerde in 2005 aan de Universität Oldenburg op een studie naar de positie van allochtone agenten in hun organisatie. Hij werkt sinds 1993 afwisselend fulltime of (meestal) parttime als docent en trainer aan Duitse instellingen van hoger beroepsonderwijs.

Zijn interessegebieden zijn uiteenlopend. Hij deed onderzoek naar aspecten van inter-culturalisatie en houdt zich bezig met gesprekstechnieken. Over beide thema's schreef hij verschillende artikelen en leerboeken, in het Duits of in het Nederlands. Momenteel interesseert Herman Blom zich voor arbeidsmarktfragmenten en meer in het algemeen sociaal-economische regionale politiek. Hij gebruikt de Duits-Nederlandse vergelijking vaak als stijlfiguur voor zijn publicaties. Op alle genoemde gebieden manifesteert hij zich als publicist met bijdragen in landelijke en regionale dagbladen en tijdschriften.

Herman Blom is maatschappelijk actief in verschillende verbanden. Zo is hij sinds dertig jaar actief lid van het Nivon, de laatste jaren als voorzitter van de afdeling Groningen. Hij is sinds 1 september 2015 werkzaam als lector Onderzoek aan Stenden Hogeschool. Daarnaast is hij sinds 2011 directeur academisering van Stenden Hogeschool.

Een inventariserend onderzoek naar afstudeerscripties in de opleidingen van Stenden en naar de publicaties van lectoraten van Stenden is het uitgangspunt van de tekst van deze inaugurele rede.

Stenden

www.stenden.com